

SVENSKT NÄRINGSLIV

Digitalisering och AI-användning

Positionspapper

AUGUSTI 2024

Innehåll

1. Inledning	3
2. Konkurrenskraft	4
2.1 Fler faktorer som påverkar konkurrenskraften	4
2.2 Sverige tappar positioner	5
3. Digital kompetens	8
3.1 Rätt kompetens ger bättre förutsättningar	8
3.2 Digital grund- och spetskompetens	8
3.3 Goda möjligheter till omställning och livslångt lärande	9
4. Forskning och utveckling	11
4.1 Strategisksatsning på AI-forskning	11
4.2 Ny forskningspolitik	11
5. Energi	13
5.1 Ökad digitalisering ökar kraven på elnätet	13
5.2 Ytterligare digitalisering av elnätet	13
5.3 Elanvändningen fortsätter öka	14
6. Digital infrastruktur	15
6.1 Implementera och tillgängliggöra ny teknik	15
6.2 Fasa ut gammal teknik	15
7. AI-utveckling	17
7.1 Regler, regleringar och krav	17
7.2 Tillgång till data samt dataskydd	17
8. Dataanvändning	19
8.1 Internationella dataflöden och handel	19
8.2 EU:s datarätt	19
8.3 Datadelning	20
8.4 Användning av personuppgifter	20
9. Kunskapsbaserade tillgångar	22
9.1 Allt fler tillgångar blir immateriella	22
9.2 Strategier och regler för immateriella tillgångar	23
10. Momsregler	24
10.1 Komplext regelverk	24
10.2 Oklara förmedlingsbegrepp	24
10.3 Dold dubbelmoms	25
10.4 Hinder för momsavdrag	26

11. Välfärdens digitalisering	27
11.1 För små utvecklingsområden	27
11.2 Saknas nationell standard och ramverk	27
12. Offentlig upphandling	29
12.1 Vikten av samverkan	29
12.2 Kategoristyrning	29
12.3 Ramavtal	30
12.4 Interoperabla lösningar	30

1. Inledning

För att Sverige ska stå sig i den internationella konkurrensen är det nödvändigt med reformer som underlättar för såväl företag som offentlig sektor att ta nya steg i användningen av data och artificiell intelligens (AI). Den digitala utvecklingen är en förutsättning både för framtidens konkurrenskraft och för att klara klimatomställningen.

Den tekniska utvecklingen påverkar hela näringslivet genom att utmana befintliga affärsmodeller och arbetsmetoder. I samband med detta skapas nya produkter och marknader. Detta sker dels inom redan etablerade företag och dels i form av nya företag som utmanar de befintliga aktörerna. Ett aktuellt exempel på detta är AI, som potentiellt kan leda till stora produktivitetsvinster och förändringar på flera områden. För att tillvarata möjligheterna som AI och annan ny teknik ger upphov till är det viktigt att reformarbetet spänner över flera olika områden och präglas av långsiktighet.

Svenskt Näringsliv har tagit fram detta positionspapper för att tydliggöra näringslivets behov av åtgärder och satsningar för ökad digitalisering och AI-användning. Förhoppningen är att de förslag som lagts fram inom olika områden kan bidra till Regeringens pågående arbete att ta fram en ny digitaliseringsstrategi.

I det här positionspapperet beskriver Svenskt Näringsliv elva områden som är centrala för reformer: konkurrenskraft, digital kompetens, forskning och utveckling, energi, digital infrastruktur, AI-utveckling, dataanvändning, kunskapsbaserade tillgångar, momsregler, välfärdens digitalisering samt offentlig upphandling. Cybersäkerhet kommenteras i flera av områdena.

2. Konkurrenskraft

Svenskt Näringslivs övergripande prioriteringar för digitalisering är reformer som stärker produktivitet och konkurrenskraft genom bättre villkor för företagande, investeringar, kompetensförsörjning, forskning och utveckling, digital infrastruktur och elförsörjning. Dessutom behövs i tilltagande omfattning tillgång till datorkapacitet och data, översyn av skyddet för kunskapsbaserade tillgångar och proprietär data samt interoperabilitet för att kunna licensiera, dela och tillgängliggöra data.

2.1 Fler faktorer som påverkar konkurrenskraften

Den digitala omställningen innebär stora investeringsbehov, både för befintliga aktörer och nya företag. Det är därför viktigt att kapitalskatterna är konkurrenskraftiga. Enligt en kartläggning från Svenskt Näringsliv¹ ligger den svenska kapitalinkomstskatten på en hög nivå vid en internationell jämförelse. Detta gäller särskilt när ägare varit aktiva i företaget. I sammanhanget bör vikten av konkurrenskraftiga villkor för personaloptioner också nämnas.

För att en investering ska bli lönsam är det också avgörande att den marknad som företaget kan nå är tillräckligt stor, eftersom större marknader innebär en högre potentiell avkastning. Detta är särskilt viktigt i sammanhang där det krävs en stor initial investering. I det avseendet är det centralt att EU:s inre marknad fungerar väl då den innehåller en befolkning på ungefär 450 miljoner människor – i kontrast till Sveriges 10 miljoner. Här har Europa också en nackdel gentemot USA, som har en större inhemsk marknad än något enskilt EU-land. Det är därför också viktigt att värna den internationella handeln och säkerställa internationella dataflöden genom fler adekvansavtal med länder utanför EU.

Många företag signalerar att säkerhetskrav och dataskyddsregler är markant växande handelshinder för företagande, innovation och affärer. Det gäller både i Sverige och på EU-nivå, men också vid internationell handel då ny lagstiftning i ökande takt införs runt om i världen. Ofta tar sig dataskydd och nationell säkerhet uttryck i datalokaliseringsskrav, istället för att fokusera på informationssäkerhet genom tekniska åtgärder och lösningar som avancerad kryptering. Alla företag behöver kunna följa lagar och regler för att säkerställa en marknad med konkurrens på lika villkor, men det är också alltmer avgörande för att företag ska kunna medverka i värdekedjor som leverantörer.

¹ Skatten på investeringar – en internationell kartläggning av kapitalinkomstskatten, Svenskt Näringsliv, 2022.

För att realisera potentialen i omställningen behövs också tillgång till rätt kompetens. Den kan rekryteras inhemskt eller på den globala marknaden. Nya arbetssätt innebär också att anställda i högre utsträckning än tidigare kan arbeta i olika länder. För att täcka behovet av arbetskraft är det viktigt att inkomstskatterna är konkurrenskraftiga, dels för att motivera individer att välja rätt utbildning och dels för att Sverige ska ha möjlighet att konkurrera om arbetskraft på den globala marknaden.

I den här kontexten är även tillgången på bostäder viktig, eftersom arbetskraften måste ha möjlighet att flytta dit jobben finns. Problemen på den svenska bostadsmarknaden är välkända. Aktuella förslag på reformer finns i Svenskt Näringslivs rapport om hur produktiviteten kan stärkas i den svenska ekonomin² och i en särskild rapport om bostadsfrågan³.

2.2 Sverige tappar positioner

I diskussionen om konkurrenskraft har Svenskt Näringsliv i andra sammanhang hänvisat till IMD:s konkurrenskraftsindex. På senare år har Sverige tappat några placeringar och är nu på åttonde plats bland världens länder. Indexet mäter ett stort antal variabler och Sverige har både styrkor och svagheter.

IMD har också en parallell undersökning som mäter digital konkurrenskraft. I den senaste mätningen har Sverige tappat från tredje till sjunde plats. Antalet länder som ingår i undersökningen är 64 och den baserar sig på både statistiska data och enkäter.

Rankning för digital konkurrenskraft 2023:

1. USA
2. Nederländerna
3. Singapore
4. Danmark
5. Schweiz
6. Sydkorea
7. Sverige

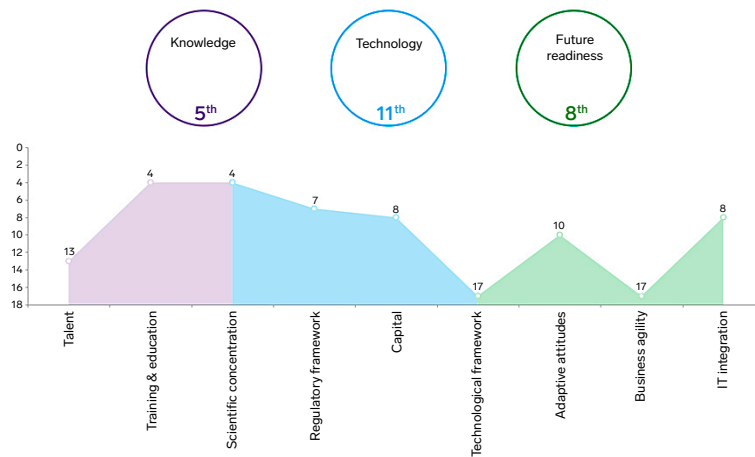
I figuren nedan ser man hur resultaten för Sverige fördelar sig på underkategorier.

² Reformer för ökad produktivitet och tillväxt, Svenskt Näringsliv, 2023.

³ Ett utmanat Sverige nr 8 – Arbetskraft utan bostäder, Svenskt Näringsliv, 2019.

Sveriges ranking inom digital konkurrenskraft 2023

DIGITAL COMPETITIVENESS LANDSCAPE for 2023

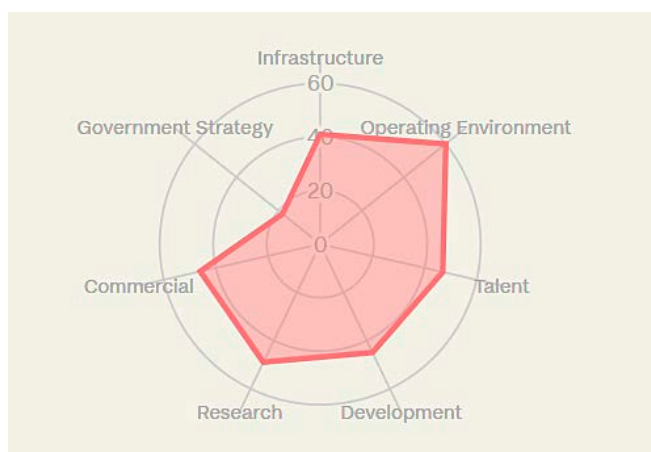

Källa: IMD

Sverige ligger bra till inom underfaktorerna utbildning och vetenskaplig koncentration. Sämre delrankningar har vi inom teknologiskt ramverk och företagens anpassningsförmåga. För ytterligare information se IMD World Competitiveness Online.

Sveriges ranking inom AI 2023

En annan ranking är Global AI Index där Sverige återfanns på 17:e plats i juni 2023.⁴ Vad gäller regeringens strategi för AI är Saudiarabien, Tyskland och Kina på pallplats. Sverige ligger på plats 44 i denna parameter som mäter regeringens engagemang för AI genom undersökning av utgiftsättaganden och antagna nationella strategier.

Källa: Global AI Index, Tortoise media

⁴ The Global AI Index – Tortoise (tortoisemedia.com)

Sveriges delplaceringar i mätningen

Talang: plats 15

Infrastruktur: plats 21

Driftsmiljö: plats 2

Forskning: plats 13

Utveckling: plats 17

Regeringens strategi: plats 44

Kommersiell: plats 16

Sverige har goda förutsättningar att klara sig väl inom digitalisering och AI. Men vår digitala konkurrenskraft är en färskvara som hela tiden behöver värnas. Att vi på sistone har tappat positioner i förhållande till andra länder är en varningsklocka.

3. Digital kompetens

3.1 Rätt kompetens ger bättre förutsättningar

Företagens förmåga att förändra, förnya och vässa kompetens i rätt tid kommer att vara avgörande, för såväl Sveriges konkurrenskraft som individens anställningsbarhet på arbetsmarknaden. En förutsättning för att hänga med i teknikutvecklingen och samhällets digitala utveckling är att arbetsgivare hittar medarbetare med digital kompetens eller digitala färdigheter. Den svenska befolkningen har relativt god digital kompetens, men är inte bäst vare sig internationellt eller inom EU.⁵ Där kompetens finns, där sker också investeringarna och där utvecklas morgondagens exportsuccéer.

Trots stora satsningar på utbildningsområdet har kompetensförsörjningen varit företagets största utmaning under lång tid. Sju av tio företag i Sverige upplever att det är svårt att rekrytera medarbetare. Vart fjärde rekryteringsförsök misslyckas helt, ofta på grund av att det inte finns kandidater med rätt kompetens. Kompetensbrist leder exempelvis till minskad försäljning, sämre lönsamhet och att planerade expansioner samt investeringar uteblir.⁶ Kompetensbristen är påtaglig redan i dag inom till exempel it- och techbranschen. Efterfrågan på it-kompetens förväntas fortsätta växa under de kommande åren. Det är dessutom en av de branscher där behoven ökar allra snabbast. Trender som har starkast påverkan på kompetensbehoven är exempelvis informations- och cybersäkerhet samt nya tekniker, som artificiell intelligens (AI). Digitaliseringen är även en underliggande förutsättning för andra branschers innovations- och konkurrenskraft och för den offentliga sektorns utveckling.

Det formella utbildningssystemet utgör basen för näringslivets kompetensförsörjning. Näringslivets behov måste i betydligt högre grad styra utbud, dimensionering samt relevans inom samtliga adekvata utbildningsnivåer. En nyckel är samverkan mellan utbildningsanordnare och näringslivet avseende utbud och innehåll i utbildningarna. Företagens förutsättningar för att kunna attrahera, rekrytera och behålla internationell kompetens, oavsett utbildningsbakgrund, behöver även förbättras.

3.2 Digital grund- och spetskompetens

En förutsättning för att kunna dra nytta av digitaliseringens möjligheter är att medborgarna kan nyttja den digitala tekniken. Två tredjedelar av Sveriges vuxna befolkning har grundläggande digitala färdigheter. Det överträffar EU-genomsnittet,

⁵ DIGG (2024). Perspektiv på digitalisering – digital kompetens.

⁶ Svenskt Näringsliv (2024). Rekryteringsenkät 2023/24.

men ligger samtidigt klart under EU:s mål på 80 procent. God tillgång till arbetskraft med digital kompetens, på både grund- och spetsnivå, är avgörande för näringslivets konkurrenskraft och för att skapa tillväxt samt klara välfärden och klimatomställningen.

Barns skolgång och framtida jobbmöjligheter påverkas av hur väl de förstår den digitala världen omkring dem. Skolan behöver därför ha de bästa förutsättningarna att rusta barnen med kunskaper och färdigheter de behöver för att leva och verka i ett uppkopplat samhälle. Lärarnas kompetens är samtidigt nyckeln till elevernas och vuxna studerandes kunskapsutveckling och digitala kompetens. En förutsättning för att fler medborgare ska få digital kompetens är att det finns grundutbildningar på alla nivåer i utbildningssystemet.

Bristen på digitala specialister och digital spetskompetens är en flaskhals för innovation och tillväxt. Sverige har en hög andel it-specialister, men samtidigt är näringslivets och den offentliga sektorns efterfrågan på dessa större än utbudet. Sverige ligger inte heller i topp inom EU när det gäller andelen examinerade inom informations- och kommunikationsteknik (IKT) i förhållande till antalet examinerade.

I syfte att förbättra förutsättningarna krävs ett relevant utbildningsutbud som tillgodoser både kort- och långsiktiga behov. Behovet av digital spets- eller specialistkompetens gör det viktigt att internationella masterstudenter och doktorander som studerat i Sverige väljer att stanna efter studierna.

3.3 Goda möjligheter till omställning och livslångt lärande

En hög förändringstakt i arbetslivet, som påskyndas av bland annat automatisering och AI, förutsätter en hög omställningsförmåga hos såväl organisationer som individer. För att bättre matcha arbetsmarknadens behov är det centralt att människor kan utbilda sig och höja sin kompetens fortlöpande under arbetslivet. Intresset hos yrkesverksamma för att läsa it, data och tekniska utbildningar är dessutom stort.⁷

Genom den nya omställningsreformen, inklusive omställningsstudiestödet, har Sverige ett system som ger yrkesverksamma möjlighet att bygga på kompetens eller helt ställa om. Parallellt med detta system pågår företagens egna kompetensinsatser för att stärka sin konkurrenskraft och hålla jämn takt med teknikutveckling och strukturomvandling.

Den digitala utvecklingen ställer krav på att utbildningssystemet är flexibelt och anpassningsbart. Oavsett om kompetensutvecklingen sker som ett led i det livslånga lärandet, i omställning eller anställning behöver det finnas ett relevant utbud av efterfrågestyrda och påbyggnadsbara kurser samt utbildningar för yrkesverksamma på samtliga utbildningsnivåer. Det finns goda lärande exempel på lärosäten som arbetar för ett utbildningsutbud för yrkesverksamma, men nuvarande resurstilldelningssystem

⁷ Svenskt Näringsliv (2023). Omställningsindikatorn.

premierar programutbildning framför det livslånga lärandet. Erfarenheter från yrkeshögskolans verksamhet YH-flex visar att en inledande valideringsinsats ökar träffsäkerheten och kortar vägen till examen.

Sveriges digitala strategi behöver omfatta åtgärder som både stärker medborgarnas digitala kompetens och svarar mot näringslivets behov av kompetensförsörjning.

Förslag:

- Utbildning ska i högre grad dimensioneras och ha ett relevant innehåll utifrån arbetsmarknadens behov.
- Främja en ökad samverkan mellan, utbildningsanordnare och näringsliv för att få en förbättrad digital kompetens som utvecklas i takt med omvärlden. Det gäller från grundskola till högre utbildning.
- Öka tillgången till ett relevant kurs- och utbildningsutbud för yrkesverksamma. Utbudet ska vara flexibelt och utgå från näringslivets behov.
- Utred och reformera högskolans resurstilldelningssystem och säkerställ spetsutbildningar. Det ska bland annat resultera i att livslångt lärande blir ett eget verksamhetsområde för lärosätena, med öronmärkt finansiering och ett anpassat regelverk.
- Ta fram en nationell strategi i syfte att skapa bättre förutsättningar för svenska företag att kunna attrahera, rekrytera och behålla internationell kompetens – oavsett utbildningsnivå.

4. Forskning och utveckling

Den svenska ekonomin konkurrerar inte med låga löner utan med ett högt kunskapsinnehåll i tjänster och produkter. För att klara det är satsningar på forskning och utveckling (FoU) inom digitalisering en förutsättning. Det möter både upp näringslivets och det övriga samhällets kunskapsbehov samt skapar en mottagningskapacitet för den globala kunskapsstocken inom digitalisering.

4.1 Strategisksatsning på AI-forskning

För att klara kompetens- och kunskapsförsörjningen och säkra näringslivets FoU-investeringar måste det offentliga forskningssystemet spegla näringslivets styrkeområden. Vid sidan av ekonomiska incitament för nyttiggörande och samverkan är det också rimligt med strategiska forskningssatsningar mot breda områden av hög relevans för näringslivet.

Kompetens inom automatisering, processteknik, programmering och AI är exempel på områden som i dag utgör en tydlig flaskhals och där många branscher i hög och ökande grad konkurrerar om samma kunskap och kompetens.

Sverige har länge varit en framgångsrik forskningsnation, men det finns flera mörka moln i horisonten. Över tid har svensk FoU ur flera avseenden presterat sämre än omvärlden. Det gäller både investeringsnivåerna och kvaliteten på den akademiska forskningen.

Globalt pågår ett kunskapsrace inom digitalisering, och de stora teknikbolagen på den amerikanska västkusten investerar i dag mer i FoU än hela Sverige. Som exempel investerade Apple över 300 miljarder kronor på FoU under 2023. Det kan jämföras med de 240 miljarder kronor som näringslivet och det offentliga investerade i FoU i Sverige.

4.2 Ny forskningspolitik

Det är tydligt att den forskningsproposition som togs fram 2020 i dag framstår som föråldrad i förtid. Sverige behöver därför en ny forskningspolitik som svarar upp mot en ny omvärld. Utmaningarna är många: det ekonomiska läget, klimatomställningen som kommer att kräva alltmer fokus, Rysslands angreppskrig på Ukraina som har

gjort säkerhetsläget i vår del av världen mer instabilt, den snabba utvecklingen inom artificiell intelligens och en alltmer trängd frihandel. Inom alla dessa områden spelar digitaliseringen en viktig roll.

Forsknings säkerhet blir en allt viktigare fråga på nationell nivå och inom EU. Det försämrade säkerhetsläget i världen måste få effekter på hur lärosätena hanterar sin inre säkerhet. Regler kring vilken behörighet studenter och forskare har, till såväl material som laboratorier, behöver stramas upp. Det är allvarligt om samarbete mellan företag och lärosäte inte kommer till stånd eller avbryts på grund av oro kring lärosätenas digitala säkerhetsrutiner.

Förslag:

- Se över de områden med samhällskritiska kurser som faller in under massförstörelsedirektivet. AI-kurser och robotteknik är exempel på områden som i högre grad bör vara säkerhetsklassade.
- Skapa ett effektivare skydd av nyckelteknologier samt forsknings- och utvecklingsarbete. Skyddet bör verka utifrån tre samverkande dimensioner: (1) investering och ägande (2) ökad cybersäkerhet och insyn samt (3) förbättrat säkerhetsskydd och risk- och sårbarhetsanalyser.
- Inför en excellens- och innovationspremie i lärosätenas direkta forskningsfinansiering. Svenskt Näringsliv föreslår också att 25 procent av basanslaget omfördelas vart fjärde år.
- Tillgängliggör digital forskningsinfrastruktur. När näringslivet deltar i både uppbyggnad och användning av forskningsinfrastruktur ökar samhällsnyttan av offentliga investeringar. En ökad tillgänglighet och delaktighet av det omgivande samhället står inte i konflikt med vetenskaplig kvalitet.
- Skapa en kritisk massa för hum-sam-forskningen. Den skulle vinna på att centreras till ett mindre antal universitet, så att forskningsmiljöerna blir både större och vassare. Hum-sam som forskningsområde är av stor betydelse för utvecklingen inom både AI och klimatomställningen.

5. Energi

5.1 Ökad digitalisering ökar kraven på elnätet

De senaste åren har det svenska elnätet förstärkts genom att många tusen mil lokalnät grävts ner för att minska risken för elavbrott, till exempel vid storm. Elavbrott får enligt ellagen inte vara längre än 24 timmar och kunderna får ersättning efter 12 timmars avbrott. Digitaliseringen av samhället har inneburit att elavbrott i dag får betydligt större konsekvenser än förr. Ett elsystem med mer redundans, och fler möjliga vägar för el att överföras, så kallade matningar, sänker risken för elavbrott.

Försörjningstrygghet blir viktigare i ett elektrifierat och digitaliserat samhälle. Svenskt Näringsliv lät under 2022 Sweco göra en risk- och sårbarhetsanalys av en utökad elektrifiering. Analysen visar att riskerna för elavbrott ökar, samtidigt som kostnaderna för avbrotten väntas stiga. Särskilt utsatta är handeln och industrin – och industrin drabbas av högst kostnader vid effektbrist och elavbrott. Det blir därmed viktigt att fortsätta arbetet med att stärka elnätet och redundansen i systemet för att också skapa förutsättningar för fortsatt digitalisering.

5.2 Ytterligare digitalisering av elnätet

Batterier och utvecklad vattenkraft, och även solkraft med villkorad anslutning, kan rymmas inom existerande nät i södra Sverige om man utnyttjar elnätet smartare. Förbättrad energieffektivitet avlastar också elnätet. Med en jämnare belastning och lägre effekttoppar ryms fler elanvändare i det befintliga elnätet. Innovation och utveckling pågår inom smarta elnät, digitalisering, artificiell intelligens och utveckling av lösningar som kan underlätta för ett kraftsystem med mer variabel kraft och mindre förutsägbara flöden. Detta kräver dock både kompetens och investeringar i ny teknik.

Framtidens smarta elnät använder digitala teknologier, sensorer och mjukvaror för att bättre matcha utbudet och efterfrågan i realtid samtidigt som kostnader minimeras och stabiliteten och tillförlitligheten upprätthålls. Med hjälp av sensorer går det att få full insyn i hur nätet används och använda det mer effektivt. I dag finns det mycket kapacitet som inte används i elnätet. Med bättre data och digitalisering samt möjlighet att i högre utsträckning styra användare och producenter med hjälp av tariffer och sätta tak för inkommande elproduktion med mera kan nätet användas bättre.

Artificiell intelligens kommer att underlätta styrning och balansering av elnätet. Balansansvaret blir svårare och dyrare i ett mer komplext elsystem, och kan kräva extra reserver. Genom intelligenta prognoser och riskanalyser kan man undvika extra

kostnader – ett område där AI kan bidra. Bättre beräkningar av överföringsförmåga kan öka densamma, även i transmissionsnätet, vilket i viss utsträckning redan skett. En sammanställning som Power Circle gjort 2022 över digitaliseringen av elnätet visar att praktiskt taget samtliga elnätsföretag i Sverige har påbörjat övergången från analog till datoriserad teknik i sina nät. Detta för att möjliggöra mätning och övervakning samt, i mer avancerade fall, fjärrstyrning och kontroll.

Ungefär 15 procent av elnätsföretagen har kommit så långt att de använder insamlade data för analys och som beslutsunderlag. Sådan verksamhet har stor innovationspotential då den skapar förutsättningar för nya processer, tjänster och affärer. På sikt banar det väg för ett automatiserat elnät, där olika system kommunicerar med varandra och fattar autonoma beslut för optimering av elnätet.

5.3 Elanvändningen fortsätter öka

Elanvändningen i Sverige beräknas mer än fördubblas fram till 2050 baserat på de utvecklingsscenarier som tagits fram bland annat inom näringslivet. De senaste åren har vi dock sett en snabb utveckling av AI-användningen, vilken driver upp behovet av el. Detta fångas inte i de scenarier som bygger på uppskattningar som är ett par år gamla. Hur mycket AI kommer att driva på elbehovet är i nuläget svårt att förutse. Men uppgifter tyder på att det kan röra sig om mycket stora mängder, vilket inte är orimligt med tanke på de datacenter som redan byggts för användning av internet och sociala medier. Den ökade elanvändning som drivs av datacenterindustrin är högst sannolikt underskattad. I USA beräknas AI-användningen öka datacentrens elförbrukning från 4 procent i dag till 25 procent av den totala elförbrukningen år 2030. I Sverige görs lägre estimat om 5 procent år 2030.

Fossilfri och stabil eltillförsel är avgörande för utvecklingen inom digitaliseringsområdet. Säkerställandet av en konkurrenskraftig elproduktion som möter den framtida användningen blir därmed en viktig förutsättning för att Sverige ska kunna hänga med i utvecklingen.

Förslag:

- Skapa ett förstärkt elnät i Sverige. En av de viktigaste förutsättningarna för detta är kapade ledtider i tillståndsprocesser.
- Stärk incitamenten för forskning, innovation och utveckling. I detta ingår digitalisering av elnätet och användning av AI.
- Öronmärk medel i energiforskningspropositionen kopplat till smarta och innovativa elnät.⁸
- Bygg ut den fossilfria elproduktionen i Sverige. Vattenkraften behöver bevaras, vindkraften behöver byggas ut och Sverige behöver ett nytt kärnkraftsprogram som bidrar till att säkerställa en stabil och konkurrenskraftig tillgång på fossilfri el.

⁸ https://www.svensktnaringsliv.se/sakomraden/hallbarhet-miljo-och-energi/startprogram-for-elnat_1206041.html

6. Digital infrastruktur

Mängden data och komplexiteten i dataflöden ökar snabbt. De digitala resurser som ska hantera data och flödet därav behöver allt större kapacitet. Resurserna avser allt från enheter (till exempel uppkopplade produkter) som producerar data, till datorer som behandlar data, datacenter som tar emot och lagrar data, den digitala infrastrukturen som transporterar data och de tekniker som behövs för flödet, till exempel AI-lösningar, kvantdatorer och edge computing.

6.1 Implementera och tillgängliggöra ny teknik

Hur mycket data vi än har, hur många datakällor som än kopplas ihop och hur avancerade analysverktyg och tekniker vi än utvecklar så behöver digital infrastruktur ha förmågan att transportera alla dessa data. Denna förmåga i sig har flera dimensioner såsom kapacitet, snabbhet, tillgänglighet, säkerhet, täckning och interoperabilitet. Konkurrenskraften är beroende av att den digitala infrastrukturen i Sverige är robust, byggd med den senaste tekniken och klarar av att hantera framtida datavolymer och dataflöden.

EU-kommissionen lyfter Sverige som mycket viktigt för hela Europas digitala utveckling och måluppfyllelse av det digitala decenniet.⁹ Sverige har bra förutsättningar för en framstående digitalisering och konkurrenskraft, både i EU och i övriga världen. En sådan position förutsätter dock att regeringen, tillsammans med marknadskrafterna, bidrar till att skapa så gynnsamma förutsättningar som möjligt. Sverige behöver vara snabbt med att löpande implementera ny teknik för digital infrastruktur och tillgängliggöra den för utveckling och användning av nya tjänster.

6.2 Fasa ut gammal teknik

Att utveckla ny teknik och samtidigt hålla kvar vid gammal teknik är kostsamt och minskar den positiva effekten av den nya tekniken. Utfasning av gammal teknik bör därför påskyndas, men den måste föregås av en konsekvensanalys för industrin och konsumentprodukter på marknaden.

⁹ EU-kommissionen: 2023 Report on the state of the Digital Decade, 27 september 2023.
EU-kommissionen: Digital Decade Country Report 2023: Sweden.

Förslag:

- Sverige bör jämföra sig med andra ledande länder och sätta egna nationella mål för både utveckling och användning av digital infrastruktur.
- Regeringen behöver tydliggöra och renodla rollerna för det offentliga och det privata inför kommande investeringar i ny teknik och nätutveckling. Detta ger skalfördelar för företag och en effektiv konkurrens på lika villkor.
- Skapa en tydlig målsättning för 5G-relaterad utveckling och en tidig svensk positionering inom 6G.
- Påskynda utfasning av gammal teknik, men det måste föregås av en konsekvensanalys för industrin och konsumentprodukter på marknaden.
- Minska den nuvarande regleringsbördan och reglera endast om faktiska marknadsmisslyckanden kan visas. Den svenska marknaden för digital infrastruktur är överreglerad med en sektorsspecifik lagstiftning som till stora delar är obsolet för Sverige.¹⁰
- Företag behöver generellt göra mer för att öka det egna skyddet mot säkerhetsincidenter. Samtidigt behöver staten i ökad omfattning ta ansvar för att varna och hjälpa näringslivet med underrättelseinformation och åtgärder för incidenthantering samt återställande av säkerheten.

¹⁰ Lag (2022:482) om elektronisk kommunikation.

7. AI-utveckling

Näringslivet behöver i mycket större omfattning ta sig an AI-användning för att stärka sin konkurrenskraft. En bromsande effekt för AI-utveckling och AI-användning är regelverken. De är omfattande, komplexa och administrativt betungande. Det är svårt, framför allt för mindre företag, att agera i enlighet med alla regelverk – och det ser inte ut att bli lättare. Vissa företag beskriver dem som avskräckande, medan företag med tillgång till juridisk expertis kan se möjligheter som stärker deras position på marknaden. Detta gäller både AI-utveckling och användning av AI.

7.1 Regler, regleringar och krav

De horisontellt gällande regelverken består av marknadsstyrning, integritetsskydd, produkt- och skadeståndsregler samt cybersäkerhetsregler. Därtill kommer sektors-specifika regleringar och krav.

AI-utveckling är kostsam och tar tid, vilket i sig är en utmaning för ökad AI-utveckling och innovation. FoU-undantag och experimentklausuler är nödvändiga i de komplexa regelverken eftersom innovation i framkant kan medföra en osäkerhet i utvecklingsfasen om hur regelefterlevnad kommer att uppnås. AI-förordningen undantar forskning och utveckling av AI från tillämpningsområdet, men GDPR är alltid tillämpligt. Det är företaget (den juridiska personen) som ansvarar för att regler om behandling av personuppgifter enligt GDPR följs i den verksamheten företaget bedriver.¹¹

Vid personuppgiftsansvändning erbjuds endast ett fåtal så kallade regulatoriska sandlådor under övervakning av Integritetsskyddsmyndigheten. En viktig utvecklingsmöjlighet för högrisk-AI är att regulatoriska sandlådor ska erbjudas av den nationellt ansvariga myndigheten enligt AI-förordningen. Sandlådorna är dock beroende av tillsynsmyndighetens kapacitet och kompetens.

7.2 Tillgång till data samt dataskydd

Tillgången till stora mängder data har blivit en allt viktigare konkurrensfördel och en handelsvara av allt större värde när data aggregeras, analyseras och används till AI-utveckling. Att ha tillgång till träningsdata är centralt för maskininlärning, ML, och stora språkmodeller, LLM. Generativa AI-modeller behöver än så länge

¹¹ [1] Arbetsgivarens personuppgiftsansvar (imy.se)

enorma informationsmängder. Utvecklingen går förhoppningsvis mot användning av begränsad mängd och kvalitativt säkerställda data. Användning av syntetiska data är också en potential. Här behövs mer forskning och utveckling.

Att skydda proprietär data är mycket viktigt av flera anledningar. Behovet av cybersäkerhet är i dag påtagligt då intrång och utpressning är ett växande problem. Förutom att proprietär data utgör en viktig tillgång i företagets affärsverksamhet kan de innehålla företagshemligheter, immateriella rättigheter och personuppgifter som företaget ansvarar för. Open source är samtidigt mycket viktigt för företags innovation och utveckling, men det ena utesluter inte behovet av det andra. Det är viktigt att både skydda data och underlätta för datadelning och open source – i den omfattning som företag finner det möjligt. Avtalsmöjligheterna är mycket betydelsefulla både för näringslivet och den offentliga sektorn. Licenser har utvecklats på marknaden för att kunna träna AI på andras data och dataset. Enligt dataförvaltningsakten, DGA, ska det offentliga dela data genom avtal om användande, som skyddar företagshemligheter och reglerar vidareanvändning.

Förslag:

- Politiken behöver ge företag tydliga besked om att AI-användning är viktigt och säkert när företagen följer lagar och regler.
- Ge ansvariga myndigheter i uppdrag att informera om de horisontella EU-regler som styr AI-användning. Det behövs en fokuserad satsning för näringslivets regelefterlevnad.
- Tillsätt en utredning med mål att genomlysna gällande lagstiftning och föreslå ändringar som stödjer data- och AI-användning både för nationell och EU-rätt.
- Stöd AI-utvecklingen genom att införa sandlådor utöver kraven i AI-förordningen.
- Säkerställ standarder och uppförandekoder för AI-utveckling och användning.
- Se över möjligheten att skapa datautrymmen med syntetiska data. Sverige skulle behöva datatillgång som inte belastas av GDPR-skyldigheter eller upphovsrätts-skydd.¹²

¹² Se Så hjälper syntetisk data Försäkringskassan att digitalisera snabbare, GDPR-anpassat och med hög kvalitet (sogeti.se)

8. Dataanvändning

För att dataanvändningen ska fungera behövs fungerande dataflöden. Det gäller allt från uppkopplade enheter som producerar data till datorer som behandlar data, molntjänster, datacenter, den digitala infrastrukturen som transporterar data (se avsnitt 7 om digital infrastruktur) och de tekniker som behövs för flödet – exempelvis AI-teknik, kvantdatorer och edge computing. Därtill kommer lagar och regler som styr dataanvändning och dataflöden.

8.1 Internationella dataflöden och handel

Dataflödet inom EU och internationellt är centralt för svenska företags konkurrenskraft. Sverige behöver ha en stark röst i dessa frågor, inte minst för att värna vår öppna och exportberoende ekonomi.

Både på den inre och den internationella marknaden är harmoniserade regelverk av största vikt för företagets verksamhet. Det skapar konkurrens på lika villkor och ökar företagets möjligheter att klara regelefterlevnaden, vilket får allt större betydelse för möjligheten att använda teknik och vara leverantör i värdekedjor.

Många företag signalerar att säkerhetskrav och dataskyddsregler är markant växande handelshinder för företagande, innovation och affärer. Det gäller både i Sverige och på EU-nivå, men också vid internationell handel då ny lagstiftning i ökande takt införs runt om i världen. Ofta tar sig dataskydd och nationell säkerhet uttryck i datalokaliseringsskrav istället för att fokusera på informationssäkerhet genom tekniska åtgärder och lösningar som avancerad kryptering.

8.2 EU:s datarätt

Att ha tillgång till och kunna använda data är nödvändigt för att nå tillväxt och skalbarhet i alla företag. EU-kommissionen har sedan år 2020 velat öka och förenkla användandet av data inom hela EU. Därför har EU tagit fram flera nya regelverk för hur företags och myndigheters data ska och får användas i olika sammanhang.

Öppna data-direktivet har införlivats i svensk rätt och från juni 2024 gäller genomförandeakten för tillgängliggörande av värdefulla datamängder från offentlig sektor. Att tillgängliggöra de utpekade datamängderna kan ge stora fördelar för samhälle, miljö och ekonomi och utgör ett viktigt steg i att driva på en ökad datadelning inom EU.

I EU:s övergripande strategi, som syftar till att skapa en gemensam datamarknad, ingår även dataakten och dataförvaltningsakten. Dessa lagstiftningar kompletterar varandra, och har det gemensamma målet att öka tillgången till och användningen av data. För att skapa en stark grund för EU som en global ledare inom digital innovation, och för att undvika fragmentering på den digitala inre marknaden, måste de nya förordningarna genomföras och verkställas på ett effektivt och enhetligt sätt inom hela EU.

Sverige står inför ett antal stora samhällsutmaningar där förmågan till lyckad omställning är beroende av svenska företags framgångar i att nyttja digitaliseringens möjligheter för ökad innovations- och konkurrenskraft. För att klara det måste både offentliga och privata aktörer ha förmåga att enkelt och säkert dela och använda data. De nya reglerna får inte sätta käppar i hjulen, och näringslivet kommer behöva stöd för att klara regelefterlevnaden.

8.3 Datadelning

Data delas i många sammanhang mellan privata och offentliga aktörer. För näringslivet är det viktigt att den offentliga sektorns verksamheter bedrivs effektivt och med hög kvalitet. Den förvaltningsgemensamma interoperabiliteten är dock för låg. Andra länder – såsom Finland, Danmark, Norge och Frankrike – har nått längre. Ett skäl till det är att länderna haft både tydligare ambitioner och tydligare styrning av förvaltningen när det gäller att få grundläggande förutsättningar för datadelning på plats. Sverige måste vidta motsvarande åtgärder för att öka förmågan att dela data inom och med offentlig förvaltning. Det krävs för den offentliga sektorns utveckling men skapar också förutsättningar för digital innovation i näringslivet.

8.4 Användning av personuppgifter

Det är viktigt att göra en GDPR-översyn för digitaliseringen och AI-användningen. Vi måste fortsätta tala om GDPR:s betydelse för digitalisering, AI-utveckling och användning eftersom regleringen påverkar möjligheterna att använda och vidareanvända personuppgifter och mixade dataset. Sverige behöver verka för att EU genomlyser konsekvenserna av nuvarande reglering ur ett konkurrenskraftsperspektiv och vidtar åtgärder för att underlätta personuppgifts användning och regelefterlevnad. Och i Sverige behövs en översyn av hur vi implementerat och kompletterat GDPR för att se om förbättringar kan genomföras. Estland och Finland använder systemet X-Road för att lösa både medborgarnas kontroll över lämnade samtycken enligt GDPR och säkerhetskrav samt interoperabilitet. Här ligger Sverige efter och borde kunna satsa på motsvarande lösning för att underlätta delningen av personuppgifter utifrån medborgarnas egna val till de offentliga och privata sektorerna.

Förslag:

- Satsa ännu mer på det internationella arbetet med handelsavtal, regelkonvergens och att ta fram standarder.
- Säkerställ internationella dataflöden genom fler adekvansavtal (godkännande av dataöverföring till tredje land) och uppdaterad landsinformation om gällande dataskyddsregler hos handelsnationer runt om i världen.
- Etablera ett tydligt politiskt mål att uppnå förvaltningsgemensam interoperabilitet och inför en ny lag om den offentliga förvaltningens interoperabilitet, i linje med slutbetänkandet ”En reform för datadelning” (SOU 2023:96).
- Ta i samverkan med näringslivet fram interoperabilitetslösningar som inte hindrar innovation och teknikutveckling.
- Verka för en GDPR-översyn som föregås av en konkurrenskrafts- och inre marknads kontroll.
- Tillsätt en utredning av svensk kompletterande dataskyddslag med flera regelverk i syfte att se över möjligheter att förenkla data- och AI-användning.
- Inför ett motsvarande system som Estlands och Finlands X-Road för att hantera personuppgifter, både för offentlig och privat sektors användning.¹³

¹³ X-Road – e-Estonia

9. Kunskapsbaserade tillgångar

9.1 Allt fler tillgångar blir immateriella

Digitala innovationer handlar sällan om fysiska produkter, utan snarare om digitala lösningar i form av tjänster – även om de ibland kan ha en fysisk dimension. Det kan exempelvis vara upphovsrättsligt skyddad programvara som manifesteras i en design-skyddad skärmbildslayout och vars viktigaste kontakt med kunderna är via varumärket som används för en app.

Konsekvensen av detta är att de kunskapsbaserade tillgångarna bara blir viktigare och viktigare. Denna utveckling stöds också av forskning och rapporter. Klart är att inom EU står de immaterialrättsintensiva företagen för 47 procent av BNP. Klart är också att de företag som har tagit steget att registrera rättigheter, såsom patent och varumärken, har betydligt högre intäkter jämfört med de företag som inte har tagit det steget.

Sverige har traditionellt legat väl framme på många områden kopplade till innovation, kunskapsbaserade tillgångar och digitalisering. Dessa försprång är dock på väg att försvinna, i den mån de inte redan har det. Ett exempel är att av Sveriges BNP står de immaterialrättsintensiva företagen för knappt 41 procent. Det är bland de lägsta nivåerna i EU, i nivå med där EU-snittet låg för snart 10 år sedan.

En faktor som gör att Sverige halkar efter är att de små och medelstora företagen i Sverige i en betydligt lägre utsträckning utnyttjar de möjligheter som en aktiv användning av immaterialrättigheter kan innebära. Eftersom de företag som tagit steget har betydligt högre intäkter än företag som inte gjort det, är detta något som påverkar svensk ekonomi.

Det är inte bara Sverige som halkar efter. EU gör det också. EU har de senaste åren infört flera regleringar för att hantera så kallade techjättar. Detta istället för att lägga kraft på att se varför dessa i så låg utsträckning, om ens någon, kommer från EU. En del av problemet för EU, vilket också drabbar Sverige, är regleringen av de kunskapsbaserade tillgångarna. Särskilt bekymmersamt är läget beträffande upphovsrätt och patenträtt. Ett företag som vill växa inom EU-marknaden och arbetar med något som kan vara upphovsrättsligt skyddat måste för varje nytt land göra en rättsutredning kring vad som är tillåtet samt också kontrollera om avtal (och avtalsmallar) kan användas även i det nya landet. Ett svenskt företag som använder programvara, texter, bilder med mera kan inte ens expandera till Finland utan att dra på sig den typen av transaktionskostnader.

I och med att digitaliseringen bara driver på betydelsen av de kunskapsbaserade tillgångarna är detta en utveckling som måste tas på allvar.

9.2 Strategier och regler för immateriella tillgångar

I samband med att allt fler länder har identifierat den ökade betydelsen av de kunskapsbaserade tillgångarna har de tagit fram nationella immaterialrättsstrategier. På EU-nivå har detta gjorts i form av en handlingsplan för immaterialrätt. På nationell nivå har detta lett till att länder som Finland och Danmark har tagit fram nationella strategier. Sverige behöver också göra det, inte minst eftersom vi halkar efter när det gäller att ta vara på (potentiella) kunskapsbaserade tillgångar.

Många länder och regioner har inrättat kunskapshubbar kring de kunskapsbaserade tillgångarna. Finland har till exempel IPR University Center. I Sverige har Patent- och registreringsverket delvis haft denna roll. Detta har dock varit underfinansierat och uppbyggt kring kommunikatörer – inte spjutspektskunskap som i Finland. SOU 2020:59 föreslog att inrätta ett kunskapscenter. Det förslaget bör genomföras.

Kunskapsnivån i Sverige är låg beträffande kunskapsbaserade tillgångar. Det hör bland annat ihop med brister i utbildningssystemen. Det går i Sverige att utbilda sig till yrken, såsom spelutvecklare, där yrkesrollen handlar om att ta tillvara rättigheter – utan att få någon som helst utbildning i immaterialrätt. Detta behöver ändras. Föregångsländer är Singapore, Sydkorea, Kina, Ungern och Finland.

Digitala innovationer och digitala innovationsprocesser omfattas av regler som inte är harmoniserade. Det behöver också ske en rättsutveckling, inte minst när det gäller patentbarheten av digitala innovationer. Sverige behöver arbeta aktivt för detta på EU-nivå.

En del av de plattformregler inom upphovsrätten som kommit via EU-direktiv under de senaste decennierna arbetar med olika definitioner, vilket påverkar deras tillämpningsområde. Det gäller exempelvis plattformreglerna som genomförts i kapitel 9, § 2, stycke 3 i lagen om kollektiv förvaltning av upphovsrätt. Dessa regler är annorlunda konstruerade än de i § 52 m i upphovsrättslagen. Sverige behöver aktivt arbeta för en mer överblickbar reglering på EU-nivå.

Mycket av den digitala innovationen kan vara föremål för offentlig upphandling. Vid offentlig upphandling är det utbrett att offentliga aktörer kräver äganderätt till samtliga immaterialrättigheter. Detta innebär en form av inlåsning av innovationskraften. Det har vi som land inte råd med.

Förslag

- Anta en nationell immaterialrättsstrategi.
- Inrätta en nationell kunskapshubb och öka kunskaperna inom kunskapsbaserade tillgångar, bland annat genom utbildning.
- Arbeta aktivt för en inre marknad för digital innovation.
- Arbeta aktivt för förenklade plattformregler. Det behöves en mer överblickbar plattformreglering på EU-nivå.
- Arbeta aktivt för bättre hantering av immaterialrätt i samband med offentlig upphandling.

10. Momsregler

Digitaliseringen och AI-användningen påverkar direkt och indirekt många delar av skatteområdet. Som nämnts i avsnitt 3 behöver både kapitalskatter och inkomstskatter vara konkurrenskraftiga för att ge näringslivet de förutsättningar som behövs för att rekrytera kompetens och investera och anpassa verksamheten i takt med den tekniska utvecklingen. Även när det gäller bolagsskatten är det angeläget att regelverken är generella och internationellt gångbara. Skatter som särskilt riktar sig mot digitala bolag är skadliga och motverkar investeringsvilja och innovation. Skatteförfarande, rapporteringskrav och annan administration påverkas också av digitalisering och AI-användning hos såväl myndigheter som företag. Digitaliseringens möjligheter till förenklingar och förbättringar måste tillvaratas samtidigt som rättssäkerhet och integritet behöver säkerställas. I det följande avgränsas framställningen till några av de skatteaspekter som rör momsreglerna.

10.1 Komplext regelverk

En generell fråga är att regelverket är mycket komplext och svårt att digitalisera.¹⁴ De företag som dagligen hanterar skatten avseende stora mängder transaktioner och fakturor behöver skapa momskoder i sina ekonomihanteringssystem. Detta för att momshanteringen ska bli korrekt för varje transaktion, i varje faktura och slutligen i momsrapporteringen. Svenskt Näringsliv har lyft problemen till såväl regeringen som Skatteverket under många år och påtalat de höga momsrelaterade it-kostnaderna.¹⁵ Skatteverket erbjuder sedan en tid tillbaka vissa regler i ett maskinläsbart format, så kallad programmerbar lagstiftning (Rules as Code).¹⁶ Tyvärr har Skatteverket inte fokuserat på momsregler trots att detta har efterfrågats.

Utöver denna generella fråga har Svenskt Näringsliv pekat på flertal möjliga momsreformer som påverkar digitaliseringen direkt eller indirekt.

10.2 Oklara förmedlingsbegrepp

Ökad digitalisering och cirkulära affärsmodeller innebär ökad förmedling, inte minst via plattformar. Det är säljaren eller förmedlare i eget namn som ska avgöra och hantera momsreglerna för en vara eller tjänst. En förmedlare i annans namn momshanterar däremot endast förmedlingsprovisionen. Vad är förmedling i eget namn

¹⁴ Bild 3, En momsreform vad & varför (svensknaringsliv.se)

¹⁵ Moms i affärssystem – Funktionalitet, arbetsinsats och kostnader (svensknaringsliv.se)

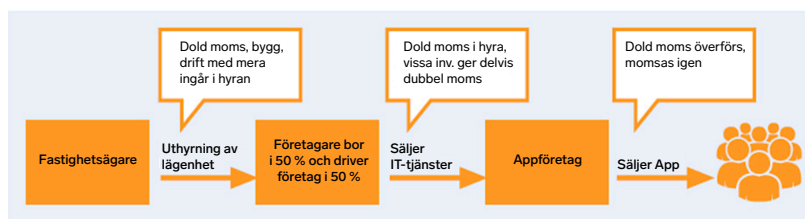
¹⁶ Exponera regler i kundens miljö | Skatteverket

respektive i någon annans namn och var går gränsen mot andra tjänster, exempelvis reklamtjänster? En definition av begreppet förmedling saknas i mervärdesskattelagen, ML, (2023:200) och även i EU:s mervärdesskattedirektiv. Trots detta finns det 13 begrepp i ML som beskriver olika förmedlingssituationer. I direktivet finns sex olika varianter. Vad förmedling är kan inte heller utläsas av praxis, förarbeten eller olika riktlinjer. Den som söker svar hos Skatteverket måste, i princip, veta svaret innan för att hitta information. Denna komplexitet och oklarhet försvårar handel via plattformar.

PwC har, på Svenskt Näringslivs uppdrag, gjort en kartläggning av begreppet förmedling. Baserat på denna kartläggning föreslår Svenskt Näringsliv i en hemställan¹⁷ att flera åtgärder måste genomföras kring begreppet förmedling. Skatteverket måste göra tydligt vad de anser ska gälla vid en viss förmedlingssituation. Begreppet måste definieras i ML, och de i dag 13 oklara begreppen måste ersättas. Sverige måste också arbeta för att införa en tydlig definition av förmedling i EU:s momsdirektiv.

10.3 Dold dubbelmoms

Undantag från moms brukar felaktigt kallas för momsfritt. Men momsfritt är inte fritt från moms då verksamheter som säljer undantagna (momsfria) tjänster saknar möjlighet till momsavdrag.¹⁸ Om möjlighet till momsavdrag saknas ökar kostnaden med 25 procent. Sverige drabbas extra hårt av momsinsläsning då momsskattesatsen är 25 procent, vilket är en av världens högsta. Beroende på i vilket led och i vilken verksamhet denna momsinsläsning uppkommer, kan den dolda momsen utgöra en kostnadskomponent i en efterföljande transaktion där den beskattas igen – varmed dold dubbelmoms och kaskadeffekter uppkommer. Detta kan illustreras med följande bild:

För företag i branscher med momsundantag uppkommer problem med dold moms vid bland annat it-drift och it-investeringar. Konsumenterna drabbas i sin tur av ökade kostnader i form av dold dubbelmoms och att vissa transaktioner helt uteblir. I branscher med stora investeringsbehov – som fastigheter¹⁹, finans²⁰, försäkring och vård, skola respektive omsorg²¹ – blir den dolda momsens negativa effekter extra kännbar.

¹⁷ 2019 Åtgärda begreppet förmedling i momshänseende (svensknaringsliv.se)

¹⁸ Bild 11–12 En momsreform vad & varför (svensknaringsliv.se)

¹⁹ Bild 13 En momsreform vad & varför (svensknaringsliv.se)

²⁰ Bild 14 En momsreform vad & varför (svensknaringsliv.se)

²¹ Bild 15 En momsreform vad & varför (svensknaringsliv.se)

10.4 Hinder för momsavdrag

Också fullt ut momspliktiga verksamheter, som normalt kan göra momsavdrag, drabbas av det avdragsförbud som finns för stadigvarande bostad i ML.²² Även om digitaliseringen möjliggör för allt fler att jobba hemifrån innebär avdragsförbudet att momsavdrag på kostnader som tillhör hemmakontoret kan nekas. Avdragsförbudet innebär därför indirekt att digitaliseringens möjligheter motverkas.

Bedömningen av avdragsrättens omfattning i en verksamhet som tar emot forsknings- eller investeringsbidrag kan bli komplex och kostsam. Generellt gäller att rätten till momsavdrag inte ska påverkas i en momspliktig verksamhet som tar emot bidrag. I flera fall har Skatteverket och domstolar bedömt att den verksamhet som tar emot bidraget är en avgränsad del som saknar momspliktiga transaktioner, varför avdragsrätt saknas. Effekten blir att en del av bidraget går till momskostnader. Svenskt Näringsliv har pekat på behovet att klargöra rätten till momsavdrag för verksamheter som tar emot bidrag.²³

Förslag:

- Prioritera programmerbar momsavgiftstiftning.
- Tydliggör och definiera oklara förmedlingsbegrepp.
- Åtgärda dold dubbelmoms som fördyrar it-drift och it-investeringar i momsfria verksamheter.
- Slopas avdragsförbudet för stadigvarande bostad, som motverkar hemarbete.
- Klargör rätten till momsavdrag för verksamhet som får forsknings- eller investeringsbidrag.

²² Bild 16 En momsreform vad & varför (svensktnaringsliv.se)

²³ Bild 21 En momsreform vad & varför (svensktnaringsliv.se)

11. Välfärdens digitalisering

11.1 För små utvecklingsområden

Den nödvändiga transformationen av välfärden kan inte ske utan att teknikanvändningen ökar. Digitala tjänster är platsoberoende, vilket gör att nationella lösningar blir möjliga på ett helt annat sätt än tidigare. Samtidigt gör uppdelningen i 21 regioner och 290 kommuner att nationella lösningar antingen försvåras, fördröjs kraftigt eller inte alls blir av. Utvecklingen låses in i för små områden, både geografiskt och kapacitetsmässigt. Det innebär exempelvis att innovativa och effektiva nationella lösningar inte integreras i välfärden. Istället har huvudmännen var och en för sig ofta egna lösningar, med följd att det går mycket långsamt och blir dyrare och sämre än vad det skulle behöva bli.

11.2 Saknas nationell standard och ramverk

En viktig anledning till att välfärdens digitalisering går långsamt är också avsaknaden av en tydlig nationell vägledning om gemensamma format, standarder och principer för hur information och data ska hanteras.

När standarder saknas blir ofta data inlåsta i separata system, vilket för med sig bristande kontinuitet och en dålig digital arbetsmiljö. Avsaknaden av gemensamma ramverk för datadelning får även konsekvenser för privata välfärdsaktörer som verkar över hela landet. Istället för att kunna införa egna koncerngemensamma lösningar tvingas de använda de olika system som kommuner och regioner anvisar dem till, vilket innebär att de behöver använda flera parallella system eller till och med byta till ett sämre system.

Konkurrens och marknadsdriven teknisk utveckling främjas genom att på statlig nivå ange tydliga, transparenta och internationellt gångbara ramverk för interoperabilitet, som både utvecklare och upphandlare ska följa. Ramverken bör tas fram i nära samarbete med såväl offentliga aktörer som privata företag. Fokus bör ligga på att sätta obligatoriska gemensamma principer och format för hur data ska delas och lagras, samt att sedan låta marknaden – inte staten – utveckla och tillhandahålla tekniken.

Förslag:

- Tydliggör att staten har en normerande makt att etablera regelverk och kriterier för datadelning. Dessa måste alla som utvecklar, upphandlar och använder digitala system och applikationer i välfärdens verksamheter tillämpa.
- Tillämpa regelverk och kriterier över tekniska och organisatoriska gränser i välfärdens verksamheter. Regelverken och kriterierna ska bygga på principen om likabehandling av alla utförare – oavsett om de är offentliga, privata eller idéburna.
- Se till att arbetet präglas av ett öppet, inkluderande och transparent arbetssätt som inkluderar både huvudmän, utförare och IT-leverantörer. Enligt Myndigheten för digital förvaltning ligger svenska företag högst i Europa när det gäller användningen av digital teknik och innovation. Att aktivt låta näringslivet bidra med kunskap och konkreta lösningar påskyndar den digitala utvecklingen i välfärden.
- Tillsätt en beslutsorganisation med mandat att fatta nationella vägvalsbeslut. För att en sådan ska få legitimitet krävs en överenskommen samverkansform mellan statliga myndigheter, kommuner och regioner.
- Överväg en statlig omställningsfond för att genom villkorad finansiering snabba på utfasningen av gammal teknik och införa moderna, kompatibla system och plattformar hos huvudmännen. I dag är offentliga aktörer ofta fast i decennielånga avtal med lösningar där data är inlåsta i specifika format.

12. Offentlig upphandling

Sverige står inför stora samhällsutmaningar med bland annat en åldrande befolkning, klimatomställning, ökade hot från omvärlden och ökade krav på att våra välfärdstjänster utförs med både god kvalitet och stor effektivitet. För att klara dessa utmaningar måste det offentliga arbeta tillsammans med näringslivet och skapa innovationer utifrån dagens och morgondagens behov.

12.1 Vikten av samverkan

De upphandlingspliktiga köpen i Sverige uppgår till över 900 miljarder kronor. I detta finns en stor potential som borde ge det svenska näringslivet och den offentliga sektorn kraften att tillsammans utveckla samhället. Där är digitaliseringen en viktig hörnsten. En förutsättning för att lyckas är att myndigheterna vågar och har kompetens att köpa nya lösningar och innovationer.

För att lyckas med digitaliseringen är offentliga sektorn beroende av techbranschens kompetens – innovationer skapas tillsammans. Till grund för innovationerna måste det offentliga behov ligga. Den offentliga sektorn är en bra första beställare, men det är branschen som är bäst på att kommersialisera och vidareutveckla produkter och tjänster så att de kan användas av fler. Och därmed skapas större nytta och värde för hela Sverige.

12.2 Kategoristyrning

Sedan 2018 har Svenskt Näringsliv drivit frågan om att införa kategoristyrning i den offentliga sektorn. Det är ett sätt att organisera och styra inköp och upphandling. Inköpen organiseras utifrån inköpskategorier (till exempel it) som organiserar hela myndigheten eller kommunkoncernens arbete med dessa varor eller tjänster. Vid kategoristyrning läggs stort fokus på analys, strategisk planering och marknadssdialog. Syftet är att få en bra bild av vilka inköp myndigheten gör, vilka behov verksamheterna har och vilka alternativ som finns på marknaden. Därmed kan man göra så bra affärer som möjligt.

12.3 Ramavtal

Utvecklingen inom it, digitalisering och AI går rasande snabbt. Det som är nyhet i dag är obsolet om ett år. Innovationskraften inom de stora globala företagen, till exempel Google och Microsoft, är enorm. Samtidigt måste man vara medveten om att de kostnader som företagen lägger ner för att utveckla nya produkter också är enorma.

Vi tror inte att en enskild kommun, region eller statlig myndighet vare sig har kunskap, kapacitet eller attraktivitet nog att upphandla morgondagens digitala lösningar. Svenskt Näringsliv anser att en myndighet bör ges i uppdrag att ta fram gemensamma ramavtal. Det är kostnadseffektivt. En större upphandlande organisation blir också en mer intressant kund för de företag år som ligger i framkant avseende utveckling, innovation och cybersäkerhet.

I dessa ramavtal är det viktigt att jobba med kravspecifikationen. Avtalen bör i så stor utsträckning som möjligt innehålla funktionskrav och tydliga incitamentskrav. Eftersom utvecklingen går snabbt skapas hela tiden nya förutsättningar. För att undvika att myndigheterna blir inlåsta i gamla lösningar bör avtalen tillåta löpande utveckling under avtalstiden. Även de immateriella rättigheterna måste regleras på ett så innovationsvänligt sätt som möjligt. Säkerhets- och sekretesskrav ska vara relevanta och följa kraven i NIS2 och kommande cybersäkerhetslag.

12.4 Interoperabla lösningar

Statskontorets upphandling av e-legitimation genomfördes som en förhandlad upphandling för drygt 20 år sedan. Upphandlingen var innovationsdriven och syftade till att åstadkomma en teknik som var rättssäker, tillgänglig, kostnadseffektiv och kostnadsneutral. Därmed introducerades ny teknik i offentlig förvaltning. Det innebar också att medborgarna fick ett nytt sätt att rättssäkert kommunicera med den offentliga förvaltningen. Upphandlingen, som var en förhandlad upphandling enligt äldre LOU, var framgångsrik i den meningen att ny kostnadseffektiv teknik introducerades. Samtidigt innebar det att andra aktörer blev utestängda under avtalstiden. E-legitimationssystemet var ett slutet system och inte utformat på ett sådant sätt som möjliggör samverkan med andra system, det vill säga interoperabla lösningar. Interoperabla lösningar och standardiserade gränssnitt är alltid önskvärt men svårt att åstadkomma vid vanliga upphandlingar.

Om möjligheten funnits hade förfarandet dynamiskt inköpssystem, DIS²⁴, möjliggjort andra likvärdiga lösningar och att andra aktörer skulle haft tillträde till marknaden för offentlig förvaltning – om och när de kunnat presentera likvärdig teknik. Den tekniska lösningen och specifikationen skulle i så fall kunnat göras mer teknikneutral och på så sätt bli innovationsdrivande. E-legitimationen hade också kunnat ställas inför löpande högre krav och konkurrens.

²⁴ DIS fanns inte i svensk lag vid denna tidpunkt, men förfarande fanns i upphandlingsdirektivet.

Förslag:

- Inför kategoristyrning i den offentliga sektorn.
- Ge en myndighet i uppdrag att ta fram kravspecifikationer för upphandling av digitala lösningar och AI-lösningar. Kravspecifikationerna bör i så stor utsträckning som möjligt innehålla funktionskrav och tydliga incitamentskrav för att tillåta löpande utveckling under avtalstiden.
- Ge till exempel Kammarkollegiets inköpscentral (SIC) – i samverkan med Myndigheten för digital förvaltning – i uppdrag att upphandla digitala lösningar och AI-lösningar för alla statliga myndigheter. Inom it- och telekomområdet kan SIC:s ramavtal även omfatta kommuner och regioner.

www.svensktnaringsliv.se

Storgatan 19, 114 82 Stockholm
Telefon 08-553 430 00

Tryck: Arkitektkopia AB, Bromma, 2024